

VERKENNING GEZONDHEID 2019

BELANG VAN GEZONDHEID IN TAKENPAKKET OMGEVINGSDIENST

MEI 2019

OMGEVINGSDIENST
ZUIDOOST-BRABANT

VERKENNING GEZONDHEID

BELANG VAN GEZONDHEID IN TAKENPAKKET OMGEVINGSDIENST

In opdracht van	OGP
Opgesteld door	M. VERKOELEN Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant Postbus 8035 5601 KA Eindhoven
Auteur	Mat Verkoelen
Projectnummer	
Datum	15 mei 2019
Status	Definitief

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
1.1	Aanleiding Verkenning Gezondheid	1
2	Gezondheid en de komst van de Omgevingswet	2
2.1	De komst van de omgevingswet	2
2.2	Een gezonde fysieke leefomgeving.....	2
2.3	Overige ontwikkelingen en nieuwe inzichten.....	4
3	Gezonde duurzame gebiedsontwikkeling in Zuidoost-Brabant	6
3.1	Inleiding	6
3.2	Ontwikkelingen in Brabant en de regio Zuidoost-Brabant (ZOB)	6
3.3	Uitdagingen en opgaven voor ZOB	8
4	Wat kan de regio en de ODZOB bijdragen aan een gezonde leefomgeving	9
4.1	Wat is er al en wat doen we al	9
4.2	Wat moeten we nog meer doen	10
4.2.1	Belang van gezondheid aangetoond, maar de samenhang ontbreekt	10
4.2.2	Aanbevelingen en bouwstenen voor uitvoering in Collectieve taken	10

1 Inleiding

1.1 Aanleiding Verkenning Gezondheid

November 2017 is het Programma Collectieve Taken van de ODZOB voor de periode 2018-2021 geaccordeerd door het Dagelijks Bestuur (DB) en het Algemeen Bestuur (AB). Het AB heeft daarvoor kaders en principes vastgesteld. Het DB stelt voor deze periode het uitvoeringsprogramma op hoofdlijnen vast. Ten aanzien van de kaders werd in een voorafgaande werkconferentie geconcludeerd dat het collectieve programma een bijdrage moet leveren aan een kwalitatief goede uitvoering van de basistaken en in principe ten dienste staat voor alle deelnemers gezamenlijk (citaat AB besluit, november 2017). Het jaarprogramma wordt in deze periode vastgesteld door de directeur van de ODZOB in afstemming met een delegatie van het Opdrachtgeversplatform (OGP). Nieuwe onderwerpen, dilemma's en eventuele afwegingen die buiten de afgesproken kaders vallen kunnen aanleiding zijn om de Collectieve Taken opnieuw bestuurlijk voor te leggen aan het DB en het AB.

In 2018 is binnen het OGP aan de orde gesteld dat binnen het programma Collectieve Taken onvoldoende wordt ingezet op verbetering van de gezonde leefomgeving. In het concernplan van de ODZOB is het thema gezondheid opgenomen en dit rechtvaardigt een volwaardige positie van het thema in de Collectieve Taken. In de werkgroep "Jaarprogramma Collectieve Taken" van het OGP is verzocht om dit nader uit te werken en te komen met een visie en verkenning op het totale programma Collectieve Taken en daarbinnen nader onderzoek te doen naar de positie en omvang van het thema gezondheid. In die tweedeling is dit rapport bedoeld om zicht te krijgen op het belang van gezondheid binnen de rol en taakopvatting voor de Omgevingsdienst. Dit rapport zal vervolgens input zijn voor de programmering van de Collectieve Taken als geheel, voor 2020 en volgende jaren.

Deze verkenning geeft op hoofdlijnen antwoord op de volgende vragen:

1. Welke invulling krijgt het thema gezondheid in relatie tot de fysieke leefomgeving in landelijke wet- en regelgeving met name de komst van de Omgevingswet. (ho 2)
2. Hoe krijgt het thema gezondheid invulling in de regio Zuidoost Brabant (ho 3)
3. Op welke wijze kan de Omgevingsdienst de regiodeelnemers ondersteunen om een gezonde fysieke leefomgeving te realiseren. (ho 4)

2 Gezondheid en de komst van de Omgevingswet

2.1 De komst van de omgevingswet

In maart 2016 is de Omgevingswet vastgesteld. Naar verwachting wordt de wet met ingang van 2021 van kracht. Deze stelselwijzing is omvangrijk en van grote invloed op de wijze waarop we in Nederland omgaan met de fysieke leefomgeving. Waar tot op heden veel thema's zoals ruimte, wonen, infrastructuur, milieu, natuur en water hun eigen wet- en regelgeving kennen, wordt met de komst van de Omgevingswet gekozen voor een samenhangende en integrale benadering.

De Omgevingswet stelt als hoofddoel (art 1.3):

Deze wet is, met het oog op duurzame ontwikkeling, de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het leefmilieu, gericht op het in onderlinge samenhang:

- a. bereiken en in stand houden van een veilige en gezonde fysieke leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit, en*
- b. doelmatig beheren, gebruiken en ontwikkelen van de fysieke leefomgeving ter vervulling van maatschappelijke behoeften.*

Enkele belangrijke uitgangspunten van de wet om dit doel te bereiken zijn minder regels en daardoor begrijpelijker en overzichtelijk voor burgers, bedrijven en de overheid. Initiatieven in de fysieke leefomgeving worden integraal en samenhangend behandeld en beoordeeld. Er komt meer ruimte voor ontwikkeling van nieuwe initiatieven en de wet maakt regionaal en lokaal maatwerk mogelijk dankzij beschikbare bestuurlijke afwegingsruimte.

2.2 Een gezonde fysieke leefomgeving

Gezondheid is een van de centrale begrippen in de Omgevingswet. De Omgevingswet geeft hier invulling aan middels het begrip gezonde leefomgeving en artikel 1.3 stelt als maatschappelijk doel de realisatie van die gezonde fysieke leefomgeving.

De omgeving waarin mensen wonen, werken en leven heeft invloed op de gezondheid. Dat kunnen positieve effecten zijn van bijvoorbeeld beschikbaarheid van natuur, of fietspaden die mensen aanzetten tot beweging. Maar ook negatieve gezondheidseffecten kunnen aan de orde zijn wanneer nieuwe activiteiten leiden tot een extra milieubelasting (geluidsoverlast, fijnstof, etc.). De overheden hebben een taak om bij nieuwe ruimtelijke initiatieven de gezondheidsbelangen mee te wegen in het geheel van potentiële gevolgen. In de Omgevingswet zijn daarvoor een aantal instrumenten opgenomen:

- a) decentrale overheden kunnen eigen gezondheidsambities vastleggen en uitwerken via bijvoorbeeld de omgevingsvisie
- b) het vaststellen van decentrale omgevingswaarden
- c) regels in de omgevingsverordening of het omgevingsplan
- d) een programma (gericht op gezondheid)
- e) bij vergunningverlening kan gezondheid in het afwegingskader zijn opgenomen

- a. De omgevingsvisie bevat hoofdlijnen van het ruimtelijk beleid van de gemeente (Rijk, provincie). De (lokale) overheden zijn vrij in hoogte en omvang van de gezondheidsambities, mits wordt voldaan aan de milieubeginselen: voorzorg, preventief handelen, bronbestrijding en de vervuiler betaalt. Met het opnemen van gezondheidsdoelen wordt ook duidelijk welke regels moeten worden uitgewerkt in bijvoorbeeld het omgevingsplan.
- b. Het Rijk stelt ondergrenzen voor gezondheid door omgevingswaarden vast te stellen voor de verschillende milieucompartimenten denk aan bijvoorbeeld geluid, lucht, geur. Overigens zien we dat WHO grenswaarden hier nog strenger zijn en ook verder gaan dan EU-normen en vanuit gezichtspunt gezondheid een accuratere weergave van de opgave waarvoor overheden en samenleving gesteld staan.
Lokaal is nader beleid mogelijk wanneer extra bescherming nodig wordt geacht bijvoorbeeld als initiatieven kunnen leiden tot cumulatie van milieu en gezondheidseffecten. De omgevingsverordening geeft invulling aan de maatschappelijke opgaven uit de provinciale omgevingsvisie. De omgevingsverordening bevat alle provinciale regels voor de fysieke leefomgeving. De regels kunnen een uitwerking zijn van omgevingswaarden die de provincie in de omgevingsverordening heeft opgenomen.
- c. In het omgevingsplan met daarin opgenomen de toedeling van functies voor betreffende locatie, moet de gemeente de kwaliteit van de fysieke leefomgeving borgen. Dit betekent een brede belangenafweging waar gezondheid expliciet deel van uitmaakt. En dit betreft dan zowel de bescherming van gezondheid (gezondheidswaarden), als ook het belang van gezondheidsbevordering. Met andere woorden nodigt de fysieke ruimte uit tot gezond gedrag zoals meer bewegen en elkaar ontmoeten. Een afgewogen lokaal beleidskader voor gezondheidswaarden komt nadrukkelijk ten goede aan een zorgvuldig planproces bij nieuwe ruimtelijke initiatieven.
- d. Het opstellen van een specifiek programma voor het thema gezondheid krijgt het bevoegd gezag de mogelijkheid om extra maatregelen te treffen om (gezondheids)doelstellingen te realiseren.
- e. In de Omgevingswet is opgenomen dat een omgevingsvergunning gemotiveerd kan worden geweigerd bij (mogelijk) ernstige nadelige gevolgen voor gezondheid. Ook wijziging van bestaande vergunningen behoort tot de mogelijkheid indien gezondheidsrisico's aan de orde zijn.

Met deze korte toelichting van het instrumentarium in de Omgevingswet, blijkt dat er vele mogelijkheden zijn om nadere invulling te geven aan gezondheid en het bereiken van een gezonde fysieke leefomgeving. Tegelijkertijd staan de overheden met dit nieuwe instrumentarium ook nog in een beginfase. Welke instrumenten bieden gegeven de lokale situatie de meeste perspectieven? Dit mag met recht een zoektocht worden genoemd waar in recente en komende jaren nog veel experimenten nodig zijn. Hier vinden we ook een eerste belangrijk aanknopingspunt voor de Omgevingsdienst om haar deelnemers hier in te ondersteunen met kennis van de Omgevingswet, van de instrumenten, van de omgevingswaarden en de intrinsieke motivatie om in gezamenlijkheid met deelnemers en regionale partners –GGD en Veiligheidsregio- dit veelomvattend instrumentarium te gaan inzetten.

2.3 Overige ontwikkelingen en nieuwe inzichten

Naast de komst van de Omgevingswet zijn er ook diverse andere ontwikkelingen die van invloed zullen zijn op het thema gezondheid. Hierna de schets van enkele belangrijke richtinggevende ontwikkelingen zonder compleet of alomvattend te zijn.

De stad als gezonde habitat

Voorjaar 2018 heeft de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) het rapport 'De Stad als gezonde habitat' uitgebracht. Centraal staat de doelstelling van het realiseren van Gezondheidswinst door gezondheidsbescherming als ook gezondheidsbevordering. Volgens de raad (Rli) kunnen overheden meer gezondheidswinst boeken door omgevingsbeleid als ze niet alleen inzetten op bescherming (klassiek milieubeleid), maar ook op bevordering van gezondheid. Gezondheid is namelijk meer dan de afwezigheid van ziekten. De leefomgeving moet ertoe uitnodigen dat mensen meer bewegen, minder stress ervaren, elkaar kunnen ontmoeten en kunnen participeren in de maatschappij. De raad werkt dit in het advies uit in handelingsperspectieven (citaat: De Stad als gezonde Habitat). Enkele belangrijke handelingsperspectieven die worden genoemd zijn:

- Overheden blijf inzetten op het beschermingsspoor. Maak werk van normaanscherpingen, zodoende kunnen gemeenten door hogere omgevingswaarden vast te stellen in een omgevingsplan aangeven waar lokaal maatwerk noodzakelijk is.
- Leg gezondheidsambities vast in Omgevingsvisies en vertaal ze naar omgevingsplannen, maak gebruik van het instrumentarium van de Omgevingswet.
- Zet niet alleen in op gezondheidsbescherming met milieumaatregelen (omgevingswaarden) maar maak vooral ook werk van gezondheidsbevordering.
- Gezondheidsbevordering kan gerealiseerd worden door deze te koppelen aan belangrijke thema's zoals verstedelijking, de energietransitie en klimaatadaptatie.

Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL)

In september 2018 is het aangepaste NSL 2018 aangeboden aan de Tweede Kamer. Het bevat een pakket aan maatregelen om met betrokken gemeenten tot versnelde oplossing te komen bij resterende luchtkwaliteitsknelpunten. Voor zowel binnenstedelijke knelpunten, als ook de veehouderij gerelateerde fijnstofknelpunten, is aanvullend budget beschikbaar gesteld om tot een gedragen aanpak van problemen te komen en uitvoering van oplossingen.

Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS)

Recentelijk is de aandacht voor ZZS toegenomen onder invloed van onder andere de PFOA-problematiek. Waar voorheen reeds diverse lijsten zijn gemaakt van stoffen met ernstig risico voor de volksgezondheid bij vrijkomen in het milieu, heeft het RIVM de lijsten samengevoegd in de verzameling Zeer Zorgwekkende Stoffen. Risico's bij ZZS ontstaan als gevolg van stofeigenschappen zoals giftigheid bij lage concentraties, ophoping in het milieu, niet of slecht afbreekbaar, kankerverwekkend of van schadelijke invloed op erfelijke eigenschappen of schadelijk voor voortplanting. Het is van belang om ZZS uit de leefomgeving te weren middels bronaanpak, minimalisatie. Toezicht door de omgevingsdienst op voorkomen en gebruik van ZZS is van groot belang.

Gezondheid en veehouderij

In recente jaren hebben diverse onderzoeken aangetoond dat de (intensieve) veehouderij risico's op kunnen leveren voor de (volks)gezondheid. De emissies van fijnstof, endotoxinen en ammoniak –dat leidt tot vorming van secundair fijnstof- zijn hiervoor verantwoordelijk. Daarnaast vormt ook geur een gezondheidsrisico. Een ander gevaar is afkomstig van besmettelijke dierziekten die overdraagbaar zijn van dier op mens (zoönosen). Zeker in veedichte gebieden zoals die ook in Brabant aanwezig zijn leidt dit tot bezorgdheid en onrust bij burgers.

De ministeries van Volksgezondheid Welzijn en Sport (VWS), Infrastructuur en Milieu (I&M) en Economische Zaken (EZ) initieerden het uitgebreide onderzoek en vervolgonderzoek 'Veehouderij en gezondheid omwonenden' (VGOI, VGOII, VGOIII). Onderzocht is of het wonen in de nabijheid van veehouderijen effect kan hebben op de gezondheid. Belangrijke bevindingen zijn:

- mensen die in de buurt van veehouderijen wonen blijken minder astma en (neus-)allergieën te hebben dan mensen wonend in gebieden met weinig veehouderij.
- een verhoging van het risico op longontsteking (pneumonie) rondom geiten- en pluimveehouderijen.
- het verhoogd voorkomen van luchtwegklachten en een verminderde longfunctie in relatie tot de dichtheid van veehouderijen rond de woning.
- een verhoogde concentratie ammoniak in de lucht, afkomstig van mest, laat een verband zien met een afname in de longfunctie bij alle deelnemers van de studie (iedereen "at risk").
- COPD-patiënten wonend tot een afstand van 500 meter van veehouderijen hebben een grotere kans op ernstige klachten.

Gelijktijdig met het eerste VGO onderzoek zijn ook de resultaten van het onderzoek naar emissies van endotoxinen uit veehouderijen gepresenteerd. De metingen en berekeningen laten zien dat overschrijding van de door de Gezondheidsraad gegeven advieswaarde van 30 EU/m³ mogelijk is.

De problematiek van onrust in de regio wordt ook onderbouwd door toename van klachten en meldingen met betrekking tot veehouderij en gezondheid die de laatste jaren blijkt uit de milieuklachtenlijnregistratie.

Genoemde en vervolgonderzoeken hebben ertoe geleid dat overheden hier inmiddels met ontwikkeling van toetsingskaders en in samenwerking met gezondheidsdiensten en omgevingsdiensten verantwoordelijkheid nemen om gezondheidsrisico's te reduceren. Bij vergunningverlening wordt in toenemende mate naast de milieurisico's ook gezondheid meegewogen in de besluitvorming. Klachten en meldingen worden structureel opgepakt via toezicht en handhaving. Betrokken partijen werken samen om verbeteringen te bewerkstelligen en een transitie naar duurzame veehouderij is gaande, maar gezondheid in relatie tot de veehouderij vergt onverminderd de aandacht in nabije komende jaren.

3 Gezonde duurzame gebiedsontwikkeling in Zuidoost-Brabant

3.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk hebben we gezien dat nieuwe inzichten en actuele en komende wijzigingen in wet- en regelgeving aanmoedigen om het thema gezondheid en het verbeteren van de gezonde leefomgeving nader invulling te geven. In dit hoofdstuk schetsen we allereerst een aantal regionale ontwikkelingen. Telkens zal blijken dat deze ontwikkelingen ook vragen om acties om een gezonde leefomgeving te borgen in Zuidoost-Brabant, de 'brainport'-regio. De vervolgvragen zijn dan; wat doen we nu al in de regio en wat moeten we aanvullend doen.

3.2 Ontwikkelingen in Brabant en de regio Zuidoost-Brabant (ZOB)

Binnen de provincie Noord-Brabant en in onze regio Zuidoost Brabant zien we een groot aantal ontwikkelingen die inwerken op de fysieke leefomgeving. Provincie Noord-Brabant neemt gezondheid expliciet op in haar omgevingsvisie:

Een gezonde leefomgeving Gezondheid is meer dan alleen "ziekte voorkomen". Gezondheid gaat juist om "quality of life", welzijn en het bevorderen van gezondheid. Dat draagt bij aan geluk, veerkracht, vitaliteit en productiviteit van mensen, het functioneren van onze (Brabantse) samenleving. Bijvoorbeeld door een gezonde levensstijl te bevorderen door bij de (her)inrichting van onze omgeving meekoppelkansen te benutten en uit te nodigen tot beweging door meer groen, of meer voorzieningen voor buitenrecreatie. Dit is maatwerk, het gaat om kansen zien en benutten. Er zijn nog twee aandachtspunten vanuit de meer klassieke benadering van gezondheid die wij hier benadrukken. Dit zijn behoud van de kwaliteit van ons grondwater bestemd voor menselijke consumptie en het verbeteren van de luchtkwaliteit. De aanwezigheid van te veel fijnstof en stikstofverbindingen als gevolg van industrie, verkeer en veehouderij is aantoonbaar schadelijk voor de gezondheid. Het gaat dan in het bijzonder om enkele stedelijke gebieden met veel verkeer en enkele landelijke gebieden met veel vee (citaat: De Kwaliteit van Brabant).

Een aantal belangrijke bewegingen en trends in de regio zijn:

De bestaande milieu-gezondheidsdruk op de regio -woonomgeving, platteland, natuur- is groot en cumuleert op een groot aantal plekken bijvoorbeeld in de vorm van fijnstofbelasting in het stedelijk gebied, geuroverlast in veedichte gebieden of stikstofbelasting op onze regionale natuurgebieden. Een belangrijk gedeelte daarvan wordt veroorzaakt door bronnen van (ver) buiten de regio. Echter ook de eigen regionale belasting is van belang.

De gevolgen van klimaatverandering krijgen binnen afzienbare tijd een doorvertaling naar beleid. Landelijk wordt gewerkt aan een klimaatakkoord, maar ook provinciaal en regionaal zijn er ambities. Daar waar gevolgen van klimaatverandering op korte termijn al zichtbaar zijn (bijvoorbeeld regenbuien met een hogere intensiteit en hittestress) moeten we daar mee om gaan en (fysieke) maatregelen treffen en ons aanpassen (klimaatadaptatie).

De regio Zuidoost-Brabant ligt ingeklemd tussen grote chemische industriegebieden, op een belangrijk internationaal knooppunt van transitoverbindingen (wegen, spoor) in Noordwest Europa. Volop kansen voor mobiliteit en logistieke verbinding. Maar dit alles leidt wel tot emissies, een potentieel risico voor gezondheid.

De ligging van ZO Brabant en de milieubelasting van de regio zelf (stedelijk gebied, platteland/veehouderijen, gevolgen van luchtverkeer) maken dat de milieu-gezondheidslast op een aantal plekken cumuleert tot twee maal het landelijk gemiddelde en daarmee vergelijkbaar met de gezondheidslast van elke dag roken.

De beoogde groei van de regio (60.000 woningen, dit is ruim 100.000 inwoners, erbij in 2040) vergt goede ruimtelijk keuzes voor die ontwikkelingen en het terugdringen van de milieu-gezondheidslast

Een ongezond binnen- en buitenmilieu veroorzaakt 4 procent van de ziektelast, met luchtverontreiniging als de belangrijkste oorzaak. Een slechte luchtkwaliteit geeft een verhoogd risico op hart- en vaatziekten en luchtwegaandoeningen. Ook de niveaus van geluidbelasting zullen in de komende jaren toenemen als het gevolg van de verwachte toenemende bevolkingsdichtheid, voortgaande verstedelijking, energie besparende maatregelen en groei van het auto-, vracht- en vliegverkeer. Een te hoge geluidbelasting kan leiden tot onder andere hinder, slaap- en concentratieproblemen, en ook tot hoge bloeddruk en verhoogde niveaus van het stresshormoon cortisol, die het risico op hart- en vaatziekten en op psychische aandoeningen verhogen.

Regio ZOB kenmerkt zich door grote economische bedrijvigheid in de stedelijke omgeving en op het platteland (intensieve veehouderij), dit gaat wel gepaard met aanvullende emissies en milieubelasting.

De veehouderij is een belangrijke drager van het platteland zowel in economische als maatschappelijke zin. De regio Zuidoost Brabant is een veedichte regio. Dit leidt tot uitstoot van fijnstof, geur en ammoniak. Omwonenden vrezen gezondheidsrisico's. Er is sprake van mestoverschot. De sector staat voor een grootschalige transitie naar een duurzame zorgvuldige veehouderij. Het aantal bedrijven zal de komende jaren fors afnemen. Tegelijkertijd is sprake van schaalvergroting bij de ontwikkelende bedrijven, dit is mogelijk mits emissies worden teruggedrongen. Voor het mestoverschot is aanvullende mestverwerking nodig. Waar kan dat het beste gebeuren? Al deze ontwikkelingen die tegelijkertijd naast elkaar plaatsvinden moeten in goede banen worden geleid.

De hoogtechnologische bedrijvigheid -'de Brainport-economie'- biedt veel kansen voor goed opgeleide kenniswerkers en er vindt bevolkingsgroei plaats, met name binnen het bestaande stedelijke gebied (SGE; 500.0000 inwoners). Die economie vraagt om expliciete facilitering in de vorm van meer woningen, bedrijfscampussen, voorzieningen etc.. Dit alles leidt wel tot ruimtelijke druk, er komt spanning op het behouden van de groene (natuur)omgeving, die essentieel is als tegenwicht voor de verstedelijking.

Onder invloed van de klimaatverandering staat de wijze van energievoorziening en het gebruik ter discussie. Deze energietransitie vraagt om het opstellen van een gezamenlijke regionale energiestrategie.

Doorontwikkeling Eindhoven Airport. Deze luchthaven is de tweede luchthaven van Nederland en biedt volop kansen op economisch terrein, maar leidt in de omgeving ook tot milieubelasting.

3.3 Uitdagingen en opgaven voor ZOB

De vorige paragraaf laat zien dat de regio Zuidoost-Brabant gevuld is met ambities, economische mogelijkheden en kansen. Wat ook duidelijk blijkt: bij al die kansen zijn er ook bedreigingen. Omgevingswaarden en de gezondheid van de leefomgeving komen met het verzilveren van al die kansen verder onder druk staan, maar dit hoeft niet zo te zijn. Met de juiste keuzes, het (mee)koppelen van gezondheidsbevordering in ruimtelijke plannen en stellen van strakke omgevingswaarden (randvoorwaarden), kan ook sprake zijn van een win-win situatie.

De vraag die nu speelt is: Wat kunnen de deelnemers samen doen aan gezonde en duurzame ontwikkeling van Zuidoost-Brabant, de "Brainport" regio?

Bij de beantwoording van die vraag zal de regio zich daarvoor heldere doelen moeten stellen. Het volgende hoofdstuk gaat daar op in.

4 Wat kan de regio en de ODZOB bijdragen aan een gezonde leefomgeving

4.1 Wat is er al en wat doen we al

Sinds een aantal jaren krijgt het aspect gezondheid aandacht bij de ruimtelijke ontwikkelingen in Noord-Brabant en de regio. Een aantal lopende en bestaande initiatieven hebben al de nodige kennis opgeleverd die bruikbaar is voor verdere toepassing. Het mooie is dat de initiatieven worden aangedragen door de diverse actoren elk vanuit de eigen kennis en expertise; provincie, gemeenten, GGD en Omgevingsdienst. De resultaten van al deze initiatieven zijn beschikbaar voor de gehele regio. Hierna een overzicht van enkele belangrijke ontwikkelingen.

- De Brabantse Health Deal (BHD, 2016-2018, 15 partijen). Gezondheid en welzijn voorop stellen bij de uitwerking van ruimtelijk-economische ontwikkelingen. De BHD wordt doorontwikkeld met behulp van de Agenda BrabantStad 2018-2022 en het uitwerken van de summit Gezonde en duurzame leefomgeving. Er tekent zich een nieuwe tijdelijke impuls af waarbij de regio's worden opgeroepen de handen met provincie, waterschappen en kennisinstellingen ineen te slaan.
- De Omgevingsdienst werkt in een meerjarig project aan de implementatie van de Omgevingswet. Hier is aandacht voor het instrumentarium en het toepassen en gebruik van de gegeven instrumenten. Een en ander sluit ook aan bij Bouwstenen voor Omgevingswet (BrabantAdvies nov 2017).
- Voor de veehouderij ontwikkelde de ODZOB gezamenlijk met de Brabantse OD's en provincie, gemeenten en GGD een toetsingskader voor endotoxine. Daarnaast is de Handreiking Veehouderij en Volksgezondheid in 2018 uitgebracht. Er is een Brabantbrede Visie Mest ontwikkeld waarvoor komende periode nadere verdieping voor locatiebeleid zal worden uitgewerkt.
- Gezonde en duurzame (gebieds-)ontwikkeling wordt door veel gemeenten (Waalre-Valkenswaard-Eindhoven; Ringpark Eindhoven, MRE-Transitie landelijk gebied; SGE etc.) en samenwerkingsverbanden inmiddels als strategie gebruikt in de voorbereidingen voor de Omgevingsvisie/het Omgevingsplan
- Gemeenten en provincie zijn bezig gezondheid op te nemen in de omgevingsvisie en gaan al aan de slag om de visie te vertalen naar ruimtelijk beheer, andere gemeenten zijn bezig met toetsing van vergunningaanvragen op aspecten die gezondheid raken. In het sociaal beleidskader is er naast aandacht voor gezondheidbescherming ook aandacht voor preventie en positieve gezondheid. Begrippen die aansluiten bij het denkraam gezonde verstedelijking van de GGD (voorbeelden respectievelijke gemeenten Oirschot, Gemert-Bakel).
- De kring van de 21 gemeentesecretarissen heeft, in samenwerking met de directeuren van de vier GR'en, het initiatief genomen voor de ontwikkeling van een Manifest dat een structurele regionale samenwerking voor de Omgevingswet zou kunnen gaan ondersteun. Daarbij is ook aandacht voor gezondheidsverbetering.

Ontwikkelde instrumenten/informatiebronnen

Om te komen tot een gezonde duurzame gebiedsontwikkeling, zijn er diverse instrumenten ontwikkeld en informatiebronnen beschikbaar die de komende tijd kunnen worden ingezet om gemeenten te ondersteunen goede belangenafwegingen te maken waar gezondheid nadrukkelijk kan worden meegenomen.

- Roadmap Gezonde verstedelijking (fasen 1, 2 klaar; fasen 3, 4 nog te doen).
- Milieu-Gezondheid Risico-indicator (combinatie van GES, Daly). Kaartbeeld cumulatieve milieubelasting, uitgedrukt in gezondheidslast.

- Brabantse Omgevingsscan (gezamenlijke databank Telos, RIVM, GGD), voorheen PPP.
- Samenhang tussen milieu, gezondheid en economie (Bron: Gezonde leefomgeving, gezonde mensen, RIVM briefrapport 2016-0172).
- Atlas Leefomgeving, Atlas Natuurlijk Kapitaal en Energie Atlas onder auspiciën van Min Infrastructuur en Waterstaat (door onder andere RIVM, Deltares, Alterra)
- Denkraam gezonde verstedelijking GGD.
- Kernwaarden gezondheid Omgevingswet GGD.
- Regionaal Meetnet Luchtkwaliteit & Geluid in ontwikkeling in samenwerking met AiREAS, Gemeente Eindhoven, TNO, GGD, RIVM, IRAS en Provincie.
- Omgevingsatlas ODZOB.

4.2 Wat moeten we nog meer doen

4.2.1 Belang van gezondheid aangetoond, maar de samenhang ontbreekt

Uit alle initiatieven landelijk regionaal en lokaal blijkt het belang dat we hechten aan gezondheid. Het is een basiswaarde waar we invulling aan moeten geven om een goed leven en welzijn voor alle inwoners van de regio Zuidoost Brabant mogelijk te maken. Op een groot aantal deelterreinen wordt daarvoor in de praktijk al aan oplossingen gewerkt. Een samenhangende visie en bundeling van krachten is essentieel om in de komende jaren tot aan de komst van de Omgevingswet maar ook daarna goed invulling te geven aan duurzame gebiedsontwikkeling en borging van een gezonde fysieke leefomgeving van eenieder in onze regio. Juist het bundelen van de inzet die de afzonderlijke actoren al leveren kan leiden tot een ‘multiplier’ effect waardoor de regio sneller leert en daadwerkelijk stappen kan zetten om versneld doelen te realiseren. Die bundeling van de inzet maakt het beter mogelijk om van voornemens naar uitvoering over te gaan. De regio moet daarvoor experimenteerruimte opeisen en de theorie los laten op de praktijk. Het programma Collectieve Taken kan daarbij met haar integrale visie, smidse en aambeeld zijn.

De ODZOB heeft zich de afgelopen jaren vooral gericht op gezondheidsbescherming. Vanuit de traditionele rolopvatting is er veel kennis en kunde van de omgevingswaarden. Nu al leveren deskundige adviseurs van de omgevingsdienst specialistisch advies voor geluid, geur en luchtkwaliteit. Er liggen echter ook veel kansen en een grote opgave bij gezondheidsbevordering als onderdeel van een betere duurzame inrichting van de fysieke ruimte. Daar waar onze deelnemers de opgave hebben om deze in te richten en te beheren kan de Omgevingsdienst ondersteunen. We doen een aantal aanbevelingen die nader uitgewerkt kunnen worden in het gezamenlijke programma Collectieve Taken dat ten dienste staat aan alle deelnemers van de Omgevingsdienst.

4.2.2 Aanbevelingen en bouwstenen voor uitvoering in Collectieve taken

1. Omgevingswet

Gezondheid moet de komende jaren verder vorm krijgen in de samenwerking die de lokale overheden en gemeenschappelijke regelingen met elkaar aangaan om de Omgevingswet goed te laten landen en tot een succes te maken. Verder uitwerken van het instrumentarium dat in de Omgevingswet ter beschikking wordt gesteld is essentieel:

- Gezonde en duurzame (gebieds-)ontwikkeling als strategisch leidmotief in Omgevingsvisies van de regio;
- Werken aan omgevingswaarden (gezondheidsbescherming);

- Werken aan gezondheidsbevordering;
- Inzichtelijk en afweegbaar maken van cumulatieve milieu-gezondheidsimpact bij ruimtelijk-economische plannen (gebruik MGRI);
- Meedoen in doorontwikkeling Brabantse Health Deal/uitwerking agenda BrabantStad;
- Klimaat mitigatie en adaptatie;
- Mobiliteitsagenda verbreden, bereikbaarheid vergroten, werken aan openbaar vervoer, vergroten bijdrage/potentie van de fiets. Betrokkenheid bij het opstellen van omgevingsplannen.

2. Monitoren van de leefomgeving

Monitoring van omgevingswaarden is van groot belang. Het verschaft een referentiekader waarmee de regio doelen kan stellen en actie kan ondernemen. Wat kunnen we doen:

- kwaliteit van de fysieke leefomgeving (rekenmodules, belevingsonderzoek, meten), bijv. Regiobreed meetnet geluid, lucht en geur (cumulatief monitoren omgevingskwaliteit 24/7), (voorstel AB maart 2019).
- als aanvulling/onderdeel van het meetnet: het ontwikkelen van een luchtapp, waarbij omwonenden en bedrijven geurhinder kunnen melden. Omwonenden kunnen inzicht krijgen in de mate van geurhinder en de luchtkwaliteit. Ook zou het zo mogelijk zijn om bewoners op de hoogte te houden van de status van een melding met 'track&trace'. Een en ander staat overigens los van de huidige bestaande milieuklachtencentrale.
- Onderzoek naar risico's van toenemende mobiliteit op de gezondheid van de fysieke leefomgeving denk aan de luchthavenontwikkeling, de impact op leefomgeving van rijks- en provinciale infrastructuur (snelwegen, spoor), vervoer van gevaarlijke stoffen (Basisnet spoor/water/wegen), geluid (SWUNG I en II), buisleidingen voor gevaarlijke stoffen, uitbreiding hoogspanningsnet.
- Project Verkenning naar Zuidoost Brabant "gezondste regio" en bevorderen gezonde leefstijlen (gezond en gelukkig oud worden: Man made blue zone Groningen). Vermeldenswaardig in dit verband is ook aansluiten op programma Voedsel1000.

3. Beschikbare kennis vergroten door samenwerken

- De GGD is een belangrijke actor als het gaat om kennis en kunde van de gezondheid in de regio. Zij ondersteunen actief de regiogemeenten en adviseren bij planvorming en ruimtelijke ontwikkelingen. Met de komst van de Omgevingswet werken GGD en ODZOB al samen om te komen tot goede werkwijzen en afspraken. Op project- en casusniveau wordt al samengewerkt (bijvoorbeeld project zuipketen). Maar het verder opschalen en verdiepen van de samenwerking moet komende jaren zeker verder vorm krijgen.
- In het kader van de samenwerking op gebied van de komst van de omgevingswet zijn er ook dwarsverbanden tussen de omgevingsdiensten nodig om niet elk afzonderlijk het wiel uit te vinden. Over allocatie van thema's zoals gezondheid worden afspraken gemaakt.
- Gebruik maken van onderzoekresultaten en nieuwe onderzoeksresultaten genereren. Samenwerken met onderzoeksinstituten, hogescholen en universiteiten. Deze kennisinstellingen leveren op landelijke en regionale schaal bijdragen waarvan ook de regio kan profiteren door deel te nemen en te participeren in onderzoek. De contacten zijn er al als het gaat om het regionaal meetnet (TNO, RIVM, IRAS).
- Het gebruik van informatiebronnen en instrumenten moet verder uitkristalliseren. Welke instrumenten bieden kansen voor betere analyse van risico's? Welke instrumenten zijn bij uitstek

geschikt voor communicatie of het verschaffen van inzicht? Op welke wijze kan de regio transparant en uniform beschikbare gezondheidsdata ontsluiten?